

Tartu Ülikool
Sotsiaal ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia õppekava

Joonas Ojap
Normid ja väärtused Eesti meeste laste saamise soovide
mõjutajana
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mare Ainsaar, Ph.D.

Tartu 2015

ABSTRACT

The influence of norms and values on men's childbearing desires in Estonia

The number of children being born in Estonia is reducing and there is a threat that although this fertility behaviour was initially considered temporary it is becoming the norm, manifest in the reducing desired number of children among Estonian men. The number of men who desire more than two children is overshadowed by the dominant trend of desiring two children. Norms and values taken up to adapt to this situation have a potentially significant influence on actual birthrate.

The study poses two types of hypotheses. The first of these attempt to characterize the factors influencing the reduced number of desired children among Estonian men, which is largely a result of the situation of diminishing demographic population. The second characterize changes in the traditional masculine gender role and the replacement of traditional view of self-realization with a more gender equal or overlapping gender roles that have a positive influence on reproductive preferences.

Men's subjective evaluations of their own economic situation cannot be viewed in linear relation with the desired number of children since there are also opposite tendencies which can be interpreted as evaluating one's economic situation as worse thanks to having children. In addition there is a group of men who evaluate their economic situation as extremely bad and who are characterized by a lower probability of having children at all. This shows that subjective evaluation of economic situation is related to having children and lowering of this evaluation is potentially related to the desired number of children and by proxy also actual birthrate.

It is clear that the number of brothers and sisters in the parental household is a significant determinant on the number of desired children. But it is not clear whether worse evaluation of relative wellbeing, which has negative influence on the desired number of children, is connected with the relative wellbeing of the parental home.

It is presumed that the more a man spends time on housekeeping, including taking care of the children, then the less is his desire for (more) children, but the opposite trend once again appears: men who take on more housekeeping want more children.

Traditional gender roles separate work for men and women within and outside the household according to gender. Such values place men as the primary breadwinners and unpaid housework within the woman's domain. What literature refers to as the gender revolution characterizes the breaking of such behavioural patterns so that men take on more unpaid housework, perhaps even in equal measure with female counterparts.

Earlier studies show that men who support strictly traditional gender roles and men who support gender equity desire more children compared to men who support "moderate inequality" in gender roles. It can be presumed that Estonia espouses very few traditional gender roles and concomitant division of labour within and outside the household. That is why taking up unpaid housework and desire for children can be viewed in a linear correlation.

Education broadens perception of possibilities of "being a man" and offers opportunities of self-realization distinct from socially obligated norm. These broader perceptions are basis for men's self-realization in the family sphere and contribute to greater desire for having children. In the educational stratum we see a significant difference in the number of desired children. While higher education is correlated with desire for more children, vocational education can be attributed a distinct status, so that the desired number of children may not depend so much on time spent on education but also on the type of education.

Keywords: *Men, Childbearing, Desires, Fertility, Gender equity, Estonia*

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1. Normid ja väärtused sündimuse mõjutajana	7
1.1. Üldised sündimust mõjutavad põhjused	7
1.2. Normid ja väärtused	8
1.3. Soovitud laste arv	9
2. Meeste rolli uurimine	13
2.1. Maskuliinsus ja laste saamise soovid	14
2.2. Tasustamata kodutööd	16
3. Uurimisküsimused	18
4. Metoodika ja analüüs	19
5. Arutelu	26
Kokkuvõte	31
Kasutatud kirjandus	33

SISSEJUHATUS

Demograafia üheks keskseks uurimisprobleemiks on lähiminevikus olnud sündimuse langemine, mida tänapäeval seostatakse peamiselt moderniseerumise ja globaliseerumise ilmingutega. Selle probleemi lahendamine on toonud kokku mitmeid teadusdistsipliine nagu majandusteadus, sotsioloogia ja antropoloogia (McDonald, 2002). Selgeid teoreetilisi vastuseid sellele küsimusele on keeruline anda või need puuduvad üldse (Lutz, Skirbekk ja Testa, 2007).

Üldise arusaama järgi demograafias on minimaalne rahvastiku taastootmiseks vajalik summaarne sündimuskordaja 2.1 last naise kohta, kuid enamikes Euroopa riikides on see langenud sellest tasemest allapoole. Isiklik huvi, mis ajendas mind antud teemasse süvenema, tulenes küsimusest, kas demograafiline kriis, nii nagu seda Eestis praegu tajutakse, on paratamatu tänapäevase ühiskonna kõrvalnähe või mitte.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida, kuidas Eesti meeste laste saamise soove, näidata kuidas maskuliinne sooroll mängib olulist osa soovitud laste arvu kujunemises ning seeläbi täiendada tühimikku, mis perekonna institutsiooni ja laste saamise naistekesksest käsitlemisest peamistes demograafilistes uuringutes on tekkinud. Leian, et kuna sündimuskäitumise uurimise jaoks, mis on keskendunud peamiselt naistele, on sündimuskäitumise meestekeskne avamine olulise tähtsusega. Meestekeskse arusaama arendamine ja arvesse võtmine sündimuskäitumise uuringutes võib muuta ka ühekülgsel sündimuskäitumise uurimise tagajärgedel tekkinud poolikuid selgitusi ning lisada sündimusega seotud arusaamadele selgitusvõimet ja tasakaalustatust.

Esimeses peatükis avatakse laste saamise soovide üldkäsitus ning selgitatakse, kuidas normid ja väärtused mõjutavad soovitud laste arvu ja seeläbi ka reaalsel sündimust. Teises peatükis keskendutakse spetsiifiliselt meestele: annan lühiülevaate meeste sündimuskäitumise

uurimise probleemast ja avan teoreetilisi tagamaid, millist osa mängib maskuliinne sooroll laste saamisel.

Metoodika ja analüüsi osas selgitatakse esmalt andmete päritolu ja iseloomu ning analüüsitakse neid kasutades keskmiste võrdlemist ning avatakse mõningate olulisemate laste saamise soove prognoosivate tegurite mõjud mitmese logistilise regressioonimudel abil. Sellele järgnevas arutelus püüan peamiselt näidata, kuidas saadud tulemused on seotud esimeses kahes peatükis esitletud teoreetilise arusaamaga meeste laste saamise soovide kujunemisest.

1. NORMID JA VÄÄRTUSED SÜNDIMUSE MÕJUTAJANA

1.1. Üldised sündimust mõjutavad põhjused

Põhjused, mis mõjutavad sündimust jagavad Ainsaar ja Oras (2000) kolme rühma. Peaaegu kattuva jaotuse pakuvad välja Lutz, Skirbekk ja Testa (2007) kirjeldades madala sündimuse lõksu hüpoteesi toimimise erinevaid aspekte.

Esiteks demograafilised põhjused, mis tulenevad rahvastiku sisemisest struktuurist. Lisaks sellele, et vähem potentsiaalseid emasid on otseselt seotud vähemate laste sünniga, mõjutab sündimust ka rahvastiku vanuseline struktuur, ränne ning suremus.

Teiseks mõjutab sündimust individuaalne käitumine mikro-tasandil. Individuaalsete otsuste selgitamiseks on olnud sündimuse käsitus ratsionaalse ja/või majanduslikult kalkuleeritud käitumisena, kus püütakse leida seost lapse kasvatamise tulude ja kulude vahel (Ainsaar ja Oras, 2000).

Richard Easterlini (1980) välja pakutud suhtelise sissetuleku hüpotees (*relative income hypothesis*) väidab, et sündimuse seost majandusliku heaoluga ei saa vaadata absoluutse (eeldatud) sissetuleku raames, vaid majandusliku heaolu ootus on seotud perekondliku tausta ja vanematekodust õpitud elustandardiga, mis väljendub ka majandusliku heaolu ootustes lapse kasvatamisel.

Lisaks majanduslikule heaolule on ka majanduslik ebaturvalisus üks olulistest põhjustest sündide edasilükkamise puhul (Kreyenfeld, 2010). Lätis läbiviidud uuringust selgub, et turvatunde puudumine sünni edasilükkamisel mõjutab küll enam naisi kui mehi (Zvidrins, Ezera ja Greitans, 1998).

Majandusliku ebaturvalisuse üheks aspektiks on stabiilse leibkonna moodustumine, mille tõttu mõjutab vanematekodust lahkumise ja leibkonna loomise ea kasv sündimust

negatiivselt (Kohler, Billari ja Ortega, 2002). Gustafsson (2005) väidab, et Rootsi noorte puhul lisa aastad hariduses mõjutavad sündimust pigem läbi stabiilse leibkonna moodustumise edasilükkumise, mitte aga sünni edasilükkumise juba moodustunud paarides. Ka Eesti puhul on meeste jaoks esimese lapse sünni edasilükkamise kõige olulisemaks põhjuseks sobivate elamistingimuste puudumine (Oras ja Unt, 2008), mida võib vaadata ühe osana stabiilse leibkonna moodustumisest.

Kolmandaks sündimust mõjutavate põhjuste kategooriaks on normid ja väärtused.

1.2. Normid ja väärtused

Ühiskonnas ideaalseks peetava laste arvuga on peamiselt seotud normid ja väärtused (Oras ja Unt, 2008), mis kõige laiemalt väljenduvad üldises ideaalses laste arvus, mis igas perekonnas võiks olla.

Madala sündimuse tingimustes võib pidada loomulikuks, et üldine ideaalne perekonna suurus on kõrgem kui seda on reaalne perekonna suurus või endale soovitud laste hulk. Seda, et ka ideaalne perekonna suurus lõpuks madala sündimusega kohaneb, näitab asjaolu, et perekonna suuruse ideaal paistab olevat languses mitmetes Euroopa riikides (Goldstein, Lutz ja Testa, 2003). Sellega nagu argumenteerivad Lutz, Skirbekk ja Testa (2007) lähtudes madala sündimuse lõksu hüpoteesist, kaasneb aja jooksul veelgi suurem langus sündimuses. Ühe peamise mõjuna võib siinkohal välja tuua, et vähemate laste keskel üles kasvamine seab uuele põlvkonnale ka väiksema ideaalse või minimaalse laste saamise normi.

On ka teisi ja kaudsemaid ühiskondlikke norme, mis on seotud kooselu ja laste saamisega. Raske on öelda, kuidas on näiteks abiellumine Eestis seotud laste saamisega ja kas sellega kaasnevad mingid omad normid. Abielust sündinud laste osatähtsus kõikide elussündide hulgas aastal 2013 oli 41,2% ja eestlaste seas oli see veelgi väiksem, 33,0% (Eesti statistika aastaraamat 2014: 49). Kuigi jääb mulje nagu vähemalt eestlastele ei oleks abielustaatus laste saamisel kuidagi määrav, siis tuleks võrrelda soovitud laste arvu abielus ja vabas kooselus elavate paaride vahel. Ka religioosest kuuluvusest tulenevad normid võivad olla siinkohal mõjutavaks teguriks ja väljenduda ka abielu kaudu.

Ideaalne keskmine laste arv väljendab tajutud ühiskondlikke ootusi ja peegeldab ka üksikisiku ootusi ühiskonnale ning seda ei tohiks segamini ajada isiklike soovidega. Individuaalsel tasandil on keskseks mõisteks, mille ümber kujundada arutelu normide ja väärtuste seostest sündimusega isiklik ideaalne perekonna suurus (Lutz jt., 2007).

Sündimuskäitumist käsitletavates uuringutes on potentsiaalse laste arvu hindamiseks kasutatud mitmeid erinevaid ja suure ühisosaga kontseptsioone nagu isiklik ideaalne (*personal ideal*), soovitud (*desired*) ja eeldatud (*expected*) perekonna suurus (Kapitány ja Spéder, 2012). Ei hakka siinkohal täpsemaid eristusi tegema, kuna nende kontseptsioonide vahel on väga tihe omavaheline sõltuvus ja praktilistel põhjustel võib neid vaadata kui samu näitajaid (Iacovou ja Tavares, 2011). Kasutan edaspidi andmetest tulenevat „soovitud laste arvu“, mille all pean silmas respondendi küsimustiku täitmisele eelnevalt saadud laste arvu, millele liitub laste arv, mis respondent isiklikust olukorrast lähtuvalt hindab end veel saavat.

1.3. Soovitud laste arv

Normidest ja väärtustest ning majanduslikest põhjustest tulenevad põhjustekompleksid on eelkõige need, mis avaldavad mõju soovitud laste arvule.

See, kuidas soovitud laste arv on seotud reaalselt sündivate laste arvuga sõltub suuresti sellest, milline on sündimus. Kui kõrge sündimuse juures võib seda pidada suuruseks, mis kohaneb saadud laste arvuga, siis madala sündimuse olukorras, kus on ilmne, et lapsi sünnib soovitud vähem, ei saa soovitud laste arvu vaadata kui lõplikku laste arvu, mis sünnitusea lõpuks planeeritakse saada, vaid pigem kui potentsiaali soovitud arv lapsi saada (Oras ja Unt, 2008).

Keskmine endale soovitud laste arv ei saa kõrvutada perioodi summaarse sündimuskordajaga, sest summaarne sündimuskordaja allub laste saamise edasilükkamisest tekkinud tempo häiretele (Harknett ja Hartnett, 2014). Üheks madala sündimuse põhjuseks ongi sündide edasilükkamisest tulenevad tempo häired. Olukorras, kus sündimus on alla rahvastiku taastootmiseks vajalikku taset, annab lõhe soovitud laste ja reaalselt sündivate laste arvu vahel ka mõista, et sündide edasilükkamise lõppedes sündimuskäitumine ja soovitud laste arv ühtlustuvad, näiteks kui populatsiooni täitmata soovidest tulenevad nõudmised põhjustavad institutsionaalseid muutusi (Hagewen ja Morgan, 2005).

Probleem võib tekkida, kui muutusi ei ilmne pika aja jooksul. Perekonna suuruse ideaal on näidanud üle aja, mil Euroopas on saadud ideaalist vähem lapsi, väga aeglast langustrendi, kuid samas ei saa ka väita, et sündimus seda üldse ei mõjutaks. Esimesed riigid, kus sündimus langes alla rahvastiku taastootmiseks vajalikku taset, Austria ja Saksamaa, on jõudnud olukorrani, kus ka ideaalne perekonna suurus on langenud alla rahvastiku taastootmiseks vajalikku taset (Goldstein jt., 2003).

Trendiks on Eestis ja ka Euroopa Liidus keskmiselt kahelapseline perekond, millele populaarsuselt järgneb kolmelapseline ning kolmandal kohal on ühe lapsega perekonna ideaal (Testa, 2006).

Asjaolu, et tihti ei saavutata oma soovitud laste arvu võib vaadata võimetusest oma soove realiseerida (Bongaarts, 2002). Kuigi laste saamise soovid ei ole alati kindlad veendumused ning tihti ollakse nende osas ebakindlad, mis võib ka selgitada lõhet soovitud laste arvu ja sündide vahel (Harknett ja Harknett, 2014). Eestis on soovide mitteelluviimist põhjendatud ka sellega, et Eesti riik ei soosi laste sünnitamist, mille toovad põhjusena välja veerand meestest ja üle 30% naistest (Lapsed ja Eesti ühiskond: väärtushinnangute uuring RISC: lisa Eesti maa-aruandele, 2006:7).

Võimetus soovitud laste arvu saavutada või sellele takistusi seadvad elusündmused võivad panna ka enda lapse saamise soove ümber hindama. Iacovou ja Tavares (2011) toovad välja, et noortemate inimeste laste saamise soovid on realistlikumad, kuid noored hindavad oma elusündmuste tagajärjel ka oma soove kergemini ümber. Ümberhindamised toimuvad nii suurema kui väiksema laste arvu suunas. Kui lapse saamise mõju soovitud laste arvule võib olla nii positiivne kui negatiivne, siis esimese lapse sünni korral tehtud ümberhindamine toimub suurema tõenäosusega suurema soovitud laste arvu suunas (Iacovou ja Tavares, 2011).

Üldiselt valitseb madala sündimusega Euroopa riikides laste saamise soovide seas võrdlemisi mitmekesine pilt. Lõuna-Euroopas on naiste saavutatud sündimus keskmiselt üpris lähedal nende soovitud laste arvule (Harknett ja Harknett, 2014). Soovid on madalad ja seega ka sündimus. See eest mitmetes riikides nagu Tšehhi või Eesti on soovitud laste hulga ja reaalse sündimuse vahel suhteliselt suur lõhe. Naisi, kes soovivad lapsi saada on palju, kuid naisi, kes kavatsevad lähiajal sünnitada, on vähe (Harknett ja Harknett, 2014).

Võrreldes Euroopa Liidu riike oma kavatsetud laste arvu täitmisel jääb Eesti alla Euroopa Liidu keskmist (Harknett ja Hartnett, 2014). Kui soovitud laste arv Eestis on

keskmiselt 2,24 (Oras ja Unt, 2008), siis aastal 2013 oli summaarne sündimuskordaja 1,52 (Eesti statistika aastaraamat 2014:49).

Ei tasu aga piirduda lühikest ajaperioodi iseloomustavate näitajatega, sest uute tingimuste ja informatsiooni valguses võivad nii paarid kui ka üksikisikud muuta oma soovitud laste arvu (Lee 1980), mis võib omakorda viia muutusteni terve populatsiooni seas. Näitajaid, mis avaldavad mõju soovitud laste arvule on mitmeid. Seni on Eestis tehtud uuringud näidanud, et laste saamise soovidele mõjuvad positiivselt eelkõige tunnused nagu vanus, olemasolevate laste arv, eelnev kasvatuskogemus, partnerlussuhte kvaliteet ja üldine turvatunne ühiskonnas (Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond: Laste ja perede arengukava 2012–2020, 2011). Lähtutakse küll suuresti isiklikest võimalustest, siis oodatud on ka riigipoolne tugi ja täieliku iseseisvusega arvestab vaid kümnendik eestimaalastest (Targad vanemad..., 2011).

Suur osa lapse saamise soovide ja nende realiseerimise vaheliste seoste uuringutest ei tee vahet lastetute ja nende vahel, kes kavatsevad järgmist last saada. Kuigi peaks, kuna need, kes on juba ühe lapse saanud saavad tõenäolisemalt lähiperioodil ka järgmise (Schoe, Astone, Kim ja Nathanson, 1999). Võib spekuloida, et selle põhjuseks on vanemate soov minimeerida aega, mil tuleb kulutada aega ja energiat väga noorte laste kasvatamisele või sooviga omada väiksema vanusevahega lapsi, mistõttu planeeritaksegi järgmise lapse sünd lähiaega (Harknett ja Hartnett, 2014). See on ka üks põhjustest, miks emad, kes on juba lapse saanud, on alati täpsemad hinnates oma tuleviku sündimuskäitumist, mis tihti tagabki sündimuskäitumist soovitud laste baasilt prognoosivate uuringute suhtelise usaldusväärsuse (Harknett ja Hartnett, 2014). Kindlust selle osas, et järgmine laps sünnib, mõjutab ka see, kui palju on möödunud eelmise lapse saamisest: mida hiljutisem on olnud esimese lapse sünd, seda suurema tõenäosusega saadakse lähiajal järgmine laps (Kapitány ja Spéder, 2012).

Soovitud laste arv võrdluses makro-tasandi lühiajalise kavatsetud sündimuskäitumisega on kasulik just eelkõige seepärast, et see ilmestab, kui reaalne on üldjoontes populatsiooni laste saamise soovide täitumine. Sõltuvalt sellest, kas madal sündimus on seotud madala nõudlusega laste järele või on see põhjustatud soovide puudulikkusest realiseerimisest, nõuab probleem erinevaid sotsiaalpoliitilisi lahendusi (Harknett ja Hartnett, 2014).

Valitsused peaksid sotsiaalpoliitilisi lahendusi analüüsides mõistma, kas nende eesmärk on hoida sündimust piisavalt kõrgel või nende eesmärgiks on nende abistamine, kes püüavad oma laste saamise soove täita, missugused need ka ei oleks. Harknett ja Hartnett (2014)

soovitavad sündimust vaadata mitte seoses rahvastiku taastootmiseks vajaliku tasemega, vaid individuaalse heaolu seisukohast. Siinkohal on lühiajalise kavatsetud sündimuskäitumise analüüsimisel eelised, sest võimaldab eristada kavatsusest sünde, mis saadakse nn „paarsuse efektist“ tulenevalt ning võimaldab seega paremat ülevaadet ühiskonna olukorrast ja selle sündimusega seotud näitajatest (Harknett ja Hartnett, 2014).

Omakorda võib küsida kuivõrd respondendi antud vastused soovitud laste arvu kohta kajastavad reaalseid soove ja kuivõrd on respondendi isiklik soov juba mingite väliste tegurite poolt „ümbervaadatud“. Bongaarts (1990) iseloomustab, kuidas respondent võib enda eelistatud perekonna suuruse vastu eksida, omamata sealjuures alati selgust, kas need kasvatavad või kahandavad sündimuse ja soovitud laste arvu vahelist lõhet. Seitse põhjust, mille ta esile toob on ratsionaliseerimine; imiku- ja lastesuremus; mitte-numbrilised vastused; „vabatahtlik“ sündide piiramine; laste soolised eelistused; tahtest sõltumatu sündide piiramine ja muutused sünni ajastuses (Bongaarts 1990).

2. MEESTE ROLLI UURIMINE

Mõistmaks probleemi, mis tekib meeste laste saamise soovide uurimisega, tuleb meenutada, et demograafia uurimisväli on esmalt olnud vaid rahvastiku sündide, surma ja rände arvestuslik süsteem, mille peamiseks eesmärgiks on olnud kirjeldada ja võrrelda erinevaid populatsioone. Samas on demograafial endal olnud piiratud hulk kontseptsioone, mille abil selgitada, miks mingid kindlad muutused rahvastikus aset leiavad. Suurem osa demograafilisi muutusi selgitavast teooriast on valitud hulk arusaamu majandusest, sotsioloogiast, politoloogiast, psühholoogiast, antropoloogiast ja geograafiast (Bogue, 1969:5), mis on seetõttu ka allutatud väljastpoolt tulenevatele teoreetilistele, metodoloogilistele ja isegi ideoloogilistele eelistustele (Greene ja Biddlecom, 2000). Seepärast on hoolimata märkimisväärsetest tõenditest, et mehe soovid mõjutavad paaride sündimuskäitumist on sündimuskäitumise uurimine peamiselt keskendunud naistele. Võib väita, et kuni 1990-ndateni peaaegu eranditult (Becker, 1996). Varasemates uuringutes koguti andmeid peamiselt vaid naistelt. Seda nii sündimusega temaatika kultuurilise seotuse tõttu naiste rolliga, kui ka sellepärast, et nii oli lihtsam. Naisi võis sagedamini kodust leida ja nad olid suurema tõenäosusega vastutavad purunenud suhetest pärit laste eest (Greene ja Biddlecom, 2000). Sündimuskäitumine on seeläbi käsitletud paare ühe üksusena ja keskendunud naiste käitumisele, ignoreerides võimalikke paaride siseseid lahkarvamusi (Pierotti, 2013).

Selline vaatepunkt aga ignoreerib laste saamise soovide ja kavatsuste iseloomu, mis lähtub suuresti paarisuhte dünaamikast, mille tulemusena kujunevad ka naiste eelistused laste saamise osas. Kuigi uurimused, mis käsitlevad partneri (kelle all on uuringutes tihti silmas peetud just meest) mõju laste saamise soovidele, hindavad mõju suurust erinevalt, siis lahkarvamuste mõju reaalsele sündimusele on üldjoontes sarnane sõltumata sellest, kas nais- või meesosapool on see, kes last ei soovi (Thomson, 1997).

Asjaolu, et kui naine teeb valiku lapse saamise või mittesaamise kasuks võib ta täita hoopis partneri soove pole demograafiat ajaloos väga häirinud. On siiski ka vastupidiseid näiteid, näiteks Ameerika Ühendriikidest 1950-ndatel ja 1970-ndatel uuritud paarid, kelle seas oli lahkarmumisi lapse saamise osas, kasutasid sama tõenäosusega rasestumisvastaseid vahendeid kui need paarid, kes soovisid lapse sündi vältida või edasi lükata (Thomson, 1989).

Kuid probleem pole mitte ainult eriarvamuses, kuigi kahtlemata on lahkarmumistel määravad tagajärjed. Suuresti on eriarvamuste käsitlemine siiski piirdunud meeste erinevast arvamustest naistega, kes on sündimuse temaatika keskmes ning puhtalt meeste soovidele on uurimused vähe keskendunud. Samas on vaja seda aga mõista, sest partnerite vaheliste soovide ja kavatsuste täpsustamata vahetõrge moonutab meie arusaama sündimust määravatest teguritest ja nende tagajärgedest (Thompson, 1997).

Kui meestele hakati seoses seksuaal- ja reproduktiivkäitumisega tähelepanu pöörama osalt läbi HIV-i epideemiaga seotud uuringute, siis kogu „sündimuskäitumise uuringute pakett“, mis vaatab kontratseptiooni, raseduse, abordi ja sündimusega seotud käitumist ja hoiakuid, on arenenud viimase paari aastakümne vältel (Marsiglio, 1998). On püütud arendada arusaama meeste sündimuse soovidest nii isiklikul kui ka paari tasandil (Miller, Severy ja Pasta, 2004).

Üheks sündimuskäitumise uurimist arendavaks jõuks, mis on avaldanud mõju ka meeste uurimisele, on olnud Euroopa sotsiaalpoliitiline huvi, mis on suuresti tekkinud suuresti püsivalt madala sündimuse ja rahvastiku vananemisest tulevate probleemide suureneva surve tõttu. Madala sündimusega seotud vastamata küsimused on tekitanud ka pöördumise makro-tasandil mikro-tasandi uurimusteni, mis analüüsivad sotsiaalseid faktoreid (staatus tööturul, sissetulek, hoiakud jne), et selgitada nii isiklike kui ka laiemaid sündimuskäitumise otsuseid (Kapitány ja Spéder, 2012).

2.1. Maskuliinsus ja laste saamise soovid

Sündimuse uurijad üldiselt nõustuvad, et kultuurilised arusaamad on tugeva seletusjõuga sündimuskäitumise kirjeldamisel. Maskuliinsus on kultuuri üks osa, mis mõjutab meeste ja naiste vahelisi suhteid ja omab seega potentsiaalselt mõju sündimusele (Pierotti,

2013). Kuid sellegipoolest kirjandust teemal maskuliinsuse mõtestamisest kultuuris ja selle seost sündimusega on ülimalt vähe.

Uuringud maskuliinsuse kultuurilise tähenduse alal näitavad, et kõrgem haridus soosib sooliselt võrdsemaid hoiakuid (Pulerwitz ja Barker, 2008). Haridusel potentsiaali avardada „meheks olemise“ võimalusi läbi erinevate arusaamade maskuliinsusest (Pierotti, 2013), mis sisaldab ka arusaama seksuaalsuhetest, laste saamisest ja isadusest ning avaldab seeläbi tõenäoliselt mõju sündimuskäitumisele.

Tuues näiteks küll arengumaade kohta käivaid uuringuid mainib Pierotti (2013), et meeste haridus võib ka kahandada laste saamise soove, sest pakub maskuliinset eneseteostuse võimalust, mis muidu väljenduks järglaste saamises.

Kuigi välja pakutud põhjendused võivad varieeruda on vastuolulisi väiteid mõju kohta ka erinevates uurimustes naiste kohta. Üldistatuna võib öelda, et sooline võrdsus on kahandanud laste saamise soove ja võimalusi, kuid alates üheksakümnendatest on ilmnunud ka vastupidine trend, kus sooline võrdsus näib laste saamise soove hoopis kasvavat (Kravdal, 2001).

Seletamaks vastuolulisi tulemusi küsimuses, mis käsitlevad soolist võrdsuse ja sündimuse seoseid tuleb loobuda lineaarsest mõtlemisest, mis on sotsioloogiale tihti omane. Traditsiooniline perekond, mille edukus laste saamisel sõltub soorollide tugevast alal hoidmisest, on ka tänapäeval viljakas nagu näitavad Puur jt (2008). Lisaks selgub ka samast uuringust, et laste saamise soovid on suuremad nii traditsioonilisi hoiakuid soorollide suhtes omavad kui ka soolist võrdsust esindavate hoiakutega meeste seas võrreldes nn „mõõdukat ebavõrdsust“ pooldavate respondentidega.

Neyer jt (2012) argumenteerivad, et soolise võrdsuse seost sündimusega määrab suuresti ka see, kuidas demograafilised uurimused soolist võrdsust kontseptualiseerivad. Ka siin võib näha probleemina asjaolu, et soolise võrdsuse arusaam keskendub naiste ebavõrdsele rollile avalikkus sfääris ning perekond ja meeste osalus sellest on välja jäetud. Vähe on pööratud tähelepanu sellele, kuidas erinevad soolise võrdsuse näitajaid mõjutavad meeste käitumist ning nende soove ja kavatsusi laste saamise valdkonnas, kuid just meeste soorolli küsimus võib olla viimane puuduv selgitus madala sündimuse probleemikas (Puur jt, 2008).

Oppenheimer (1994) märgib, et kattuvad soorollid võivad tugevdada perekonnaüksust. Kui täiskasvanud pereliikmete võimed on väga spetsiifilised muudab see perekonnaüksuse haavatavaks (Puur jt, 2008). Madal sündimus ei ole vältimatu tagajärg, mis kaasneb

muutusega naise rollis, vaid pigem lõpetamata jäänud soorollide revolutsioon arvab McDonald (2000) põhjendades, et samal ajal kui muutused naiste rollis avalik-õiguslikus sfääris on toimunud kiirelt, siis muutused meeste ja naiste võrdsuses ja kohustustes perekonna sfääris on olnud aeglased või takerdunud. Naised on jätkuvalt vastutavad oluliselt suurema osa koduse majapidamisega seotud tööde eest, mis pidurdab ka nende tegutsemist avalikus elu sfääris (Bernhardt, 2004). Laste saamise piiramine on üks valik, mille naine võib sellises olukorras teha. Nõnda saab minimeerida negatiivseid efekte, mis tekkivad avalikus sfääris, kuid on põhjustatud soolise võrdsuse puudumisest privaatsfääris. Selline argumentatsioon osutab ka asjaolule, et meeste võrdsem kaasatus perekonnaga seotud vastutusse tõstab tõenäoliselt sündimust (Puur jt, 2008) ja lisaks mõjub positiivselt ka soolisele võrdsusele väljaspool perekonnasfääri.

2.2. Tasustamata kodutööd

Peamiselt on käsitletud soolist võrdõiguslikust naiste jõustamisena avalik-õiguslikus ruumis, et parandada soolisest ebavõrdsusest tulenevat positsiooni. Vähem aga on vaadatud soolist võrdõiguslikkust meeste tegutsemisena privaatsfääris ja nende süsteemset kõrvalejätmist laste kasvatamisest ja muudest kodustest tegevustest. Üks võimalus mõõta meeste osalust koduses sfääris on tasustamata kodutööde kontseptsiooni abil.

Teoreetiline võimalus, et tasustamata kodutööd, olles osa indiviidi töökogemusest, võivad potentsiaalselt mõjutada laste saamise soove, on peale selle välja pakkumist (McDonald, 2000) tekitanud ka katsetusi seda kontrollida. Torr ja Short (2004) baseerudes Ameerika Ühendriikidest pärit andmetele jaotasid kodutööde jaotuse kolmeks näidates, et kõige tõenäolisemad teise lapse saajad olid kõige võrdsema kodutööde jaotuse ja kõige ebavõrdsema kodutööde jaotusega rühmad. Kolmas ehk nõ „mõõduka ebavõrdsusega“ grupp oli kõige vähemtõenäolisem saada lisaks ka teise lapse (Torr ja Short, 2004).

Kõige ebavõrdsema kodutööde jaotusega perekonna võib kirjeldada kui traditsioonilist või ka perekonda, kus naine ei käi tööl või omab muudel põhjustel võimalusi kogu majapidamine enda kanda võtta. Kui aga majapidamises on tekkinud mingi tööjaotus, mis paratamatult iga (järjekordse) lapse sünniga nõuab rohkem panustamist, siis kogemus, et

partner võtab enda kanda vähem lisakoormust, võib saada määravaks järgmise lapse saamise üle otsustamisel (Wright, 2007).

Wright (2007) väidab, et kuigi nii naised kui mehed teevad rohkem tasustamata kodutöid ja lastehoiuga seotud töid, siis naiste jaoks on suurem hulk lapsi seotud rohkema aktiivsusega ning ajakuluga kui meestel. Kui meeste kodutööde hulk kasvab kui perekonda sünnib laps ning on seeläbi peamiselt sõltuvuses sellest, kas perekonnas on või ei ole lapsi, siis naiste kodutööde hulk on suuremas sõltuvuses sellest mitu last perekonnas kokku on, mis tähendab teise, kolmanda jne lapse saamine tähendab eelkõige suuremat koormust naistele (Wright, 2007).

Kui naised võivad panna see enda laste saamise soove ümber hindama läbi kogemuse, et nende meespartnerid ei soovi rohkem tasustamata kodutöid enda kanda võtta, siis selle mõju meeste laste saamise soovidele on keeruline hinnata. See võib väljenduda partnerile vastu tuleku kaudu lapse saamise soovide ühtlustumises partneriga.

Tasustamata kodutööd on muidugi vaid üks aspekt soolisest tööjaotusest, millel on potentsiaalne mõju soovitud laste arvule. Teiseks aspektina võib välja tuua, et soolistatud tööjaotus asetab leivateenimise ja seeläbi vastutuse majandusliku heaolu eest suures osas meestele (Silberschmidt, 2001). Mehed võivad seetõttu piirata ka oma laste saamise soove, kuna tajuvad, et nende edu mehena sõltub sellest, kui suuri materiaalseid hüvesid on neil lastele võimalik pakkuda (Pierotti, 2013) ning pööravad vähem tähelepanu sellele mitut last nad ilma traditsioonilise soorolli mõjuta soovivad.

3. UURIMISKÜSIMUSED

Bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida Eesti meeste laste saamise soove. Kuna Eesti kuulub selgelt madala sündimusega riikide hulka vaatan järgnevalt, püüan järgnevalt hinnata, kas madal sündimus avaldab mõju Eesti meeste laste saamise soovidele. Teiseks püüan avada soovitud laste arvu küsimust meestekeskselt, eeldades, et maskuliinne sooroll mängib olulist osa soovitud laste arvu kujunemises. Lähtuvalt kahest erinevast arusaamast, mis mõlemad mõjutavad potentsiaalselt meeste laste saamise soove, testin kahte gruppi uurimisküsimusi. Esimene grupp keskendub mõjudele, mis kahandavad meeste laste saamise soove ning teine mõjudele, mis kasvatab laste saamise soove.

Esimene grupp uurimisküsimusi lähtuvad madala sündimuse lõksu hüpoteesist (Lutz jt, 2007), mille kohaselt madal sündimus, isegi kui selleks on ajutised põhjused võib olukorras, kus neid põhjuseid ei kõrvaldata ja madal sündimus saab pikemat aega kesta, kehtestada end ühiskonnas läbi normide ja väärtuste raskendades sündimuse tõusu tasemele, mis eksisteeris enne sündimuse suuremat langust.

1. Kas nooremate kohortide seas soovitakse vähem lapsi?
2. Kuidas mõjutab õdede-vendade arv soovitud laste arvu?
3. Kuidas on majanduslik rahulolematus seotud soovitud laste arvuga?

Teine grupp uurimisküsimusi lähtuvad soolise võrdsusega seotud arusaamadest ning iseloomustavad sündimusele positiivselt mõjuvat jõudu. Soorollide võrdsustumine ja haridus, mis pakub avaramat võimalust mõtestada maskuliinset soorollit ja sellega seotud eneseteostust, mõjutab meeste osalust perekonnasfääris ja seeläbi avaldab positiivset mõju ka laste saamise soovidele ja sündimusele.

1. Kas meeste aktiivsus kodutöodes on seotud laste saamise soovidega?
2. Kas meeste aktiivsus lastehoius on seotud suuremate laste saamise soovidega?
3. Kas kõrgemalt haritud mehed soovivad rohkem lapsi kui madalamalt haritud mehed?

4. METOODIKA JA ANALÜÜS

Empiiriline osa põhineb Eesti meesteuuringust¹ pärinevatel andmetel, mis koguti 2014 aastal ajavahemikus septembrist kuni detsembrini. Andmete kogumisel oli valimi aluseks rahvastikuregistrist pärit 16-54 aastased Eesti residentidest mehed, keda valimi võtmise ajal oli kokku 318 654. Algseks valimi suuruseks oli 4800. Vastamise lõplikuks määraks oli 44,49%. Andmed on kaalutud vanuse ja emakeele järgi (Eesti meeste hoiakute..., 2015: 7-9).

Themas jt (2015) „Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloom“ pakub täpsema ülevaate sellest, mil moel andmestik koostati.

Andmestiku põhjal võib öelda, et keskmiselt soovib 16-55 aastane Eesti mees 2,46 last. Kuigi see arv on pisut väikesem vene keelt emakeelena rääkivate meeste seas, siis üldjoontes võib käsitleda Eestis elavaid mehi võrdlemisi homogeense ja seega ka sarnastele muutustele alluva rühmana.

Tabel 1. Keskmise soovitud laste arv kohordi lõikes.

Vanuseklass	Vastajate hulk	Soovitud laste arv
16-17	82	2,16
18-24	375	2,22
25-34	636	2,45
35-44	604	2,55
45-55	342	2,62

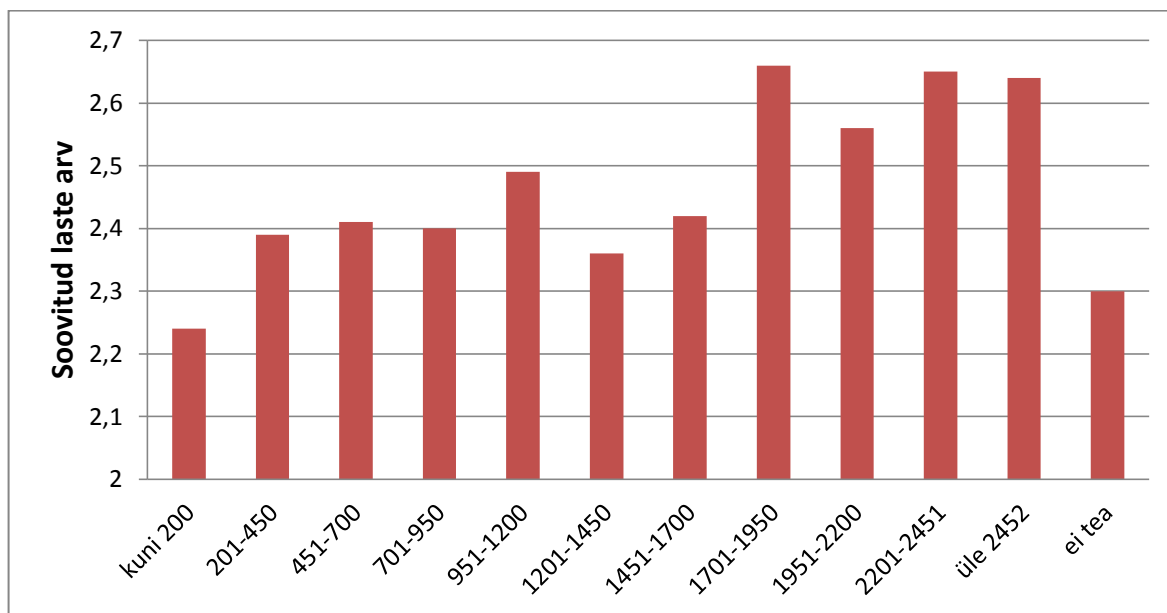
Tabel 1 näitab, et vanuseklasside lõikes noored mehed soovivad vähem lapsi kui nende vanemad sookaaslased. Seos vanuse ja laste saamise soovide vahel, ilma vanuseklassidesse jaotuseta ning väljendub Spearmani korrelatsioonikordajas väljendatuna näitab, et tegemist on statistiliselt olulise seosega ($r=0,142$, $N=1835$, $p<0,001$).

¹ Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloom

Tabel 2. Keskmise soovitud laste arv päritoluperekonna löikes.

Õdede-vendade arv	Vastajate hulk	Osakaal	Soovitud laste arv
0	276	13,6%	2,20
1	890	44,1%	2,37
2	473	23,3%	2,53
3	177	8,7%	2,77
4	106	5,2%	2,66
5 ja rohkem	103	5,1%	2,85

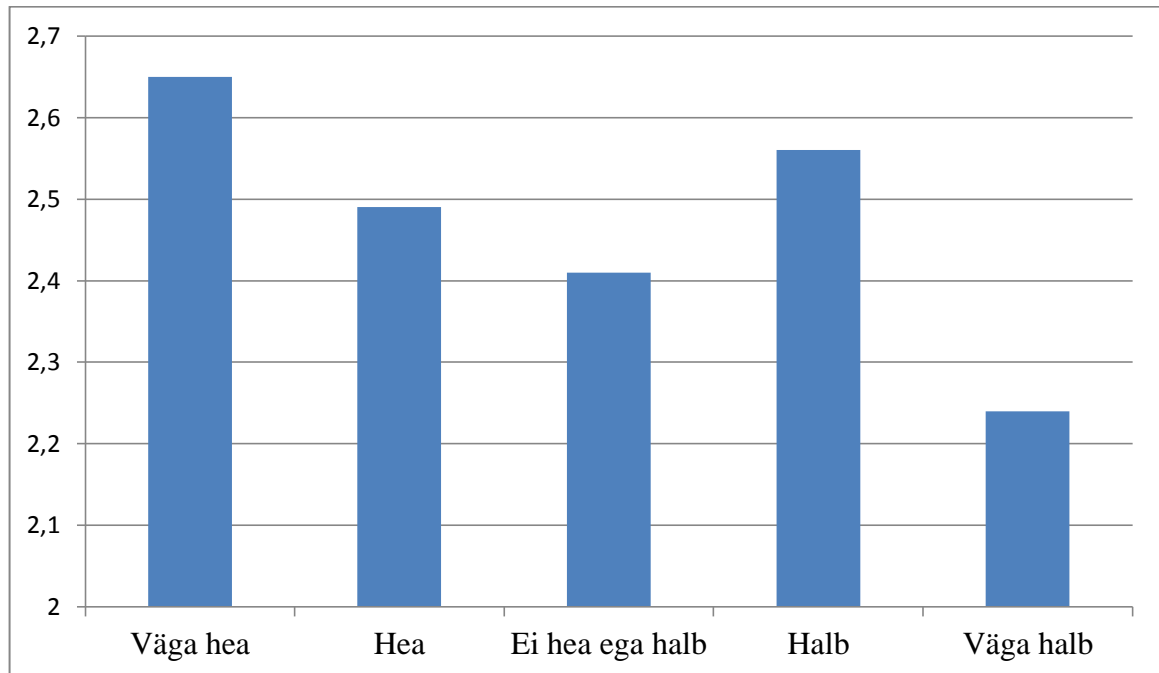
Tunnus, mis näitab mitme õe ja vennaga ühises leibkonnas üles kasvati omab statistiliselt olulist korrelatiivset sidet soovitud laste arvuga. Et säilitada usaldusväärsust ühendasin viie ja rohkemalapselised ühte gruppi. Tooksin siiski välja, et kuigi kuue õevennaga, keda oli 22, üles kasvanud meeste hulgas olid lapse saamise soovid kõige kõrgemad, siis kuuest õest-vennast suuremas leibkonnas kasvanute laste saamise soovid olid kõik ligikaudu keskpärased. Kuigi need kategooriad pole piisavalt suured statistiliste üldistuste tegemiseks, tekitavad nad siiski küsimuse, kas seost saab pidada kogu ulatuses lineaarseks.

Joonis 1. Soovitud laste arvu seos leibkonna sissetulekuga.

Seost majandusliku olukorra ja soovitud laste arvu vahel võib väljendada nii seosena subjektiivse hinnanguna majanduslikule olukorrale (vt joonis 2) kui ka seosena leibkonna sissetulekuga. Küll aga tasub arvesse võtta, et subjektiivselt enda majandusliku olukorda hinnates valis keskmise variandi „ei hea ega halb“ 50,3% vastanutest ja sellest grupist soovis vähem lapsi vaid vastuseks „väga halb“ andnud grupp.

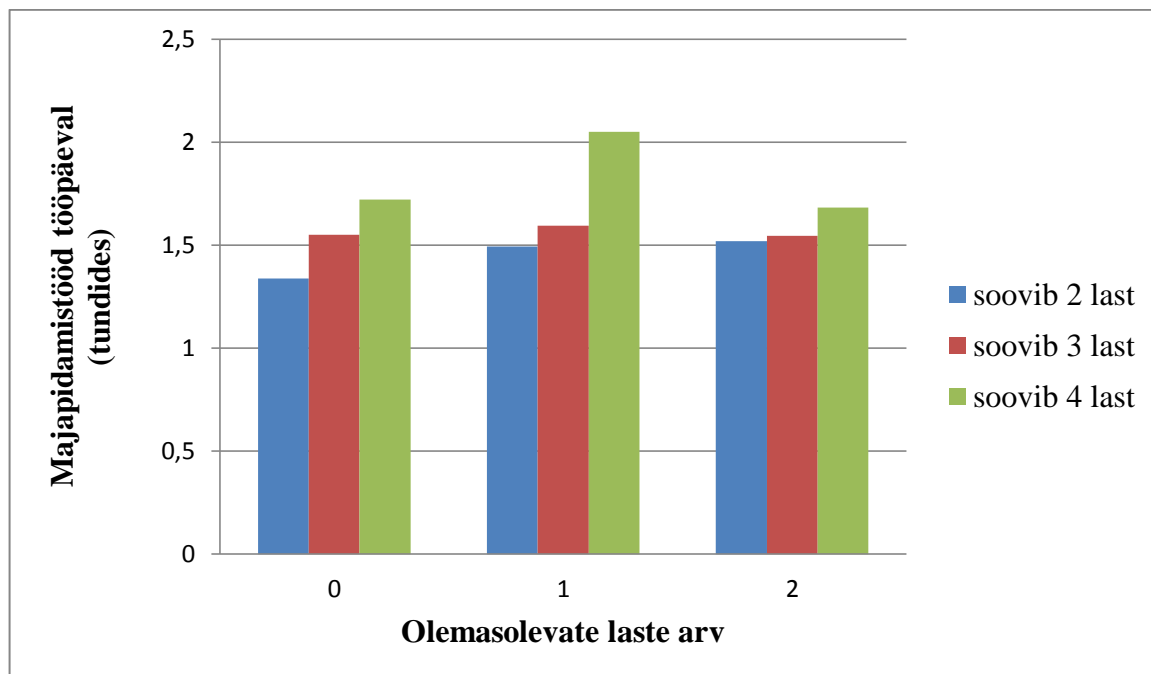
Vaadates leibkonna sissetulekuid viimase 12 kuu jooksul visuaalselt (vt joonis 1) võib aimata seost soovitud laste arvuga. Arvestades välja need, kes vastasid küsimusele leibkonna sissetuleku kohta „ei tea“, testisin seost kasutades Spearmani astakorrelatsiooni. Tulemuseks sain võrdlemisi nõrga seose ($r=0,052$, $N=1829$, $p=0,025$).

Joonis 2. Soovitud laste arv majandusliku olukorra hinnangu lõikes.

Seos laste saamise soovide ja kodutööde vahel on kõigis kolmes kategoorias, mida andmestik analüüsiks pakub ühemõtteliselt tugev. Need kategooriad on kodutöödele kuluv keskmine aeg tööpäeviti ($r=0,108$, $N=1814$, $p<0,001$), kodutöödele kuluv keskmine aeg nädalavahetusel ($r=0,168$, $N=1803$, $p<0,001$) ja küsimus mitu tundi tavalisel tööpäeval tegeleb lastega ($r=0,129$, $N=627$, $p=0,001$), mis on ankeedis väljendatud „Mitu tundi tavalisel tööpäeval tegelete ainult lastega, hoolitsete otseselt laste eest (söötmine, riidesse panek, kooli, lasteaeda, trenni viimine, mängimine). Palun ärge arvestage aega, kui laps mängib üksi“ (Eesti meeste hoiakute..., 2015: 107).

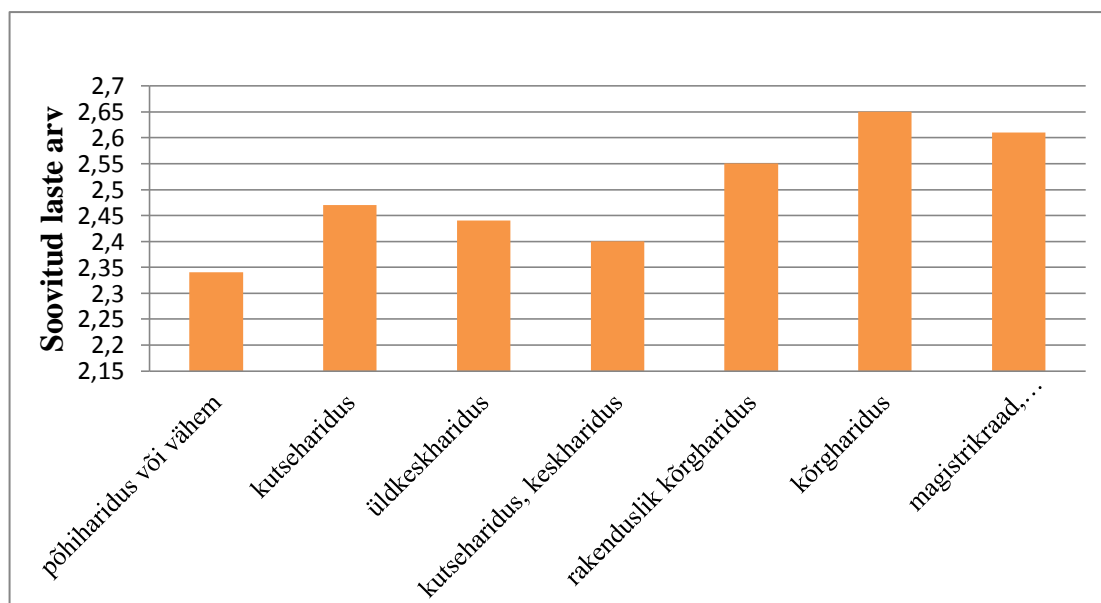
Seos majapidamistöote tegemise ja soovitud laste arvu seost võttes aluskategooriaks kui mitu last juba on, mis on seotud nii suuremate laste saamise soovidega kui ka suurema ajakuluga majapidamistöotele jääb seos püsima.

Joonis 3. Keskmine majapidamistödele kuluv aeg olemasolevate laste ja soovitud laste arvu lõikes

Näeme, et need mehed, kes kulutavad majapidamistödele rohkem aega soovivad ka rohkem lapsi ja seda, et seos kehtib sõltumata juba olemasolevate laste arvust.

Haridustaseme lõikes näeme, et enim lapsi soovivad kõrgharidusega mehed (keskmiselt 2,65) ja kõige vähem lapsi soovivad põhi- või madalama haridusega mehed (keskmiselt 2,34).

Joonis 4. Laste saamise soov haridustaseme lõikes.

Mitmese logistilise regressioonimudeli loomiseks lõin diskreetse tunnuse, mis jaotab tunnuse „Mitu last kokku Te endale elu jooksul sooviksite (palun võtke arvesse ka olemasolevaid lapsi)?“ kaheks. Pidasin parimaks võimalikuks variandiks liita esimesse gruppi need, kes ei soovinud lapsi või soovisid ühe või kaks last ning liita teisse need, kes soovisid kolm või rohkem. Nõnda sain võrdseima võimaliku gruppidevahelise jaotuse: esimese grupi osakaaluks sain 57% (N=1162) ja teise osakaaluks 43% (N=876).

Argumenttunnused:

- Õdede-vendade arv leibkonnas, kus üles kasvas – Pidev tunnus. Ankeedis: „Mitme õe-vennaga koos Te samas leibkonnas üles kasvasite? Palun arvestage ka kasuõdesid ja -vendi, kes olid Teiega samas leibkonnas.“ (Eesti meeste hoiakute..., 2015: 101)
- Kodutööd nädalavahetusel – Pidev tunnus, mõõdetud tundides. Ankeedis: „Mitu tundi teete kodutöid (toidu tegemine, parandamine, remont, koristamine jne)?“ (Eesti meeste hoiakute..., 2015: 102)
- Haridustase – Diskreetne tunnus. Väärtused: põhiharidus või vähem; kutseharidus pärast põhiharidust; üldkeskharidus; kutseharidus, keskeriharidus; rakenduslik kõrgharidus; rakenduslik kõrgharidus; kõrgharidus; magistrikraad, doktorikraad.
- Perekonnaseis – Diskreetne tunnus. Väärtused: abielus; vabas kooselus; muu; vallaline.

Kui tunnuse „kodutööd nädalavahetusel“ on olemas ka alternatiivid, mis mõõdavad kodutööde tegemist tööpäevadel. Otsustasin siiski kasutada kodutööde aega nädalavahetusel, sest nagu eelnevalt kirjeldatud varieerub see kõige rohkem. Võib oletada, et tööpäevadel piirab kodutööde tegemist tööle kulutatud aeg ja lastega tegelemist piirab laste olemasolu puudumine, mis tekitaks küsitavusi mudeli sisulise kirjeldusvõime kohta.

Tabel 3. Mudeli parameetrite tõepära määr (mitmene logistiline regressioonimudel).

Tunnus	Hii-ruut statistik	Vabadusastmete arv	Olulisustõenäosus
Õdede-vendade arv	58,859	1	<0,001
Kodutööd nädalavahetusel ^a	31,762	1	<0,001
Haridustase	31,427	6	<0,001
a. Mõõdetuna tundides			

Tabel 3 näitab, et kolm tunnust, mis on valitud prognoosimaks riski kuuluda kahe või vähema lapse soovijate hulka on kõik statistiliselt olulised ühe protsendilisel olulisusnivool.

Tahan siinkohal tähelepanu juhtida, et mudelisse valitud tunnusteni jõudsin peale eelnevat selektsiooni, mille käigus jätsin kõrvale mitmeid tunnuseid, mis sellegipoolest võiks ka aidata laste saamise soove prognoosida. Subjektiivse majandusliku heaolu tunnuse välistasin, kuna jaotus kategooriate vahel on tunnuses väga ebavõrdne ja pisut üle 50% respondentidest on andnud nõ mugavusvastuse „ei hea ega halb“. Teiseks välistasin vanuse, mida mudeli koostamisel sai esmalt pidada küll väga oluliseks argumenttunnuseks, aga teisi väärtusi lisades muutus multikolineaarsuse tõttu ebaoluliseks. Lisades perekonnaseisu tunnuse ei osutunud vanus enam viie protsendilisel olulisusnivool statistiliselt oluliseks. Hiljem aga loobusin ka perekonnaseisu tunnusest, kuna selle sisulisi interpreteerimine oli lähtuvalt töö raamistikust raskendatud ning ühtlasi häiris see ka haridustaseme mõju. Tõlgendasin seda asjaolu, et haridus, vanus ja perekonnaseis on kõik kategooriad, mis on seotud loomulikult inimese elukaarega ning seeläbi nende mõju on osaliselt kattuv ja seega võime prognoosida soovitud laste arvu neid tunnuseid korraga kasutades kahaneb. Selline argumentatsioon viiski mind regressioonimudelisse vaid haridustaseme alles jätmiseni.

Tabel 4. Mitmene logistiline regressioonimudel. Tõenäosust soovida kaks või vähem last prognoosivad tegurid.

Tunnused	B	Standardhälve	Olulisustõenäsus	Exp (B)
Vabaliige	0,488	0,234	0,037	
Õdede-vendade arv	-0,255	0,035	<0,001	0,775
Kodutööd nädalavahetusel ^a	-0,118	0,021	<0,001	0,888
Haridustase^b				
Põhiharidus või vähem	0,835	0,251	0,001	2,305
Kutseharidus pärast põhiharidust	0,770	0,274	0,005	2,160
Üldkeskharidus	0,597	0,240	0,013	1,817
Kutseharidus, keskeriharidus	0,766	0,238	0,001	2,152
Rakenduslik kõrgharidus	0,360	0,282	0,001	1,434
Kõrgharidus	0,104	0,257	0,685	1,110
a. Mõõdetuna tundides.				
b. Taustakategooria: „magistrikraad, doktorikraad.“				

Mudeli põhjal võime prognoosida, et Eesti meeste tõenäosus soovida 0-2 last kahaneb 22,5% olles kasvanud üles leibkonnas ühe õe või vennaga rohkem. Iga tund, mis keskmiselt ühel nädalavahetuse päeval majapidamistöodele kulutatakse kahandab mudeli järgi prognoositavat tõenäosust soovida 0-2 last 11,8% võrra.

Üldjoontes on näha hariduse erinevate astmete mõju võrdlemisi lineaarselt. Siiski on hariduse kategooriatest silmatorkavad „kutseharidus, keskeriharidus“ ja „kutseharidus pärast põhiharidust“, mis näitab, et kutsehariduse saanud meestel on prognoosi kohaselt üle kahe korra suurem tõenäosus soovida kaks või vähem last. Kutseharidust tähistavatest kategooriatest on suurem tõenäosus vaid põhiharidust või vähem omavate meeste hulgas (2,305). Hariduse prognoosist võib välja arvata kõrghariduse, mis ei erine magistrikraadist ja doktorikraadist statistiliselt olulisel määral.

5. ARUTELU

Andmete iseloomust tulenevalt võib eelneva empiirilise analüüsi tulemusi üldistada kõigile Eestis elavatele 16-55 aastastele meestele.

Analüüsist selgus, et vanusklasside lõikes ilmneb selge soovitud laste arvu kahanemine nooremate kohortide hulgas (vt joonis 1). Kuigi seda võiks ilma demograafilisi andmetesse täpselt süvenemata oletada, siis pole märkimisväärset lineaarset korrelatsiooni vanuse ja õdede-vendade arvu vahel. Nii suuremaid kui väiksemaid perekondi leidub igas vanuseklassis ja seega ei saa õdede ja vendade arvu mõju vaadata kattuvana vanuseklassi mõjuga.

44% meestest on üles kasvanud perekonnas, kus on kaks last. Kahe lapselises peres kasvanud inimeste suur osakaal võib olla ka üks aspekt, mis põhjendab tugevat trendi kahe lapse eelistamisele.

Siiski Eestis pole sündimuse langus olnud väga radikaalne, mis tähendab, et kogu noorema populatsiooni laste saamise soove selle kaudu iseloomustada ei saa. Inimeste osakaal, kes pärinevad perest, kus neil on üks õde või vend ei näita vanuseklasside raames mingit olulist muutumist. Sellel on aga siiski üks erand, milleks on 16-17 aastaste vanuseklass, mille madalamaid laste saamise soove arvestades võib seda hinnata ka lisa mõjuna nende laste saamise soovide kahanemisele, aga ei pruugi. Alternatiivse seletusena võib argumenteerida, et respondent ei pea oma „leibkonnaks, kus üles kasvas“ õdesid vendi, kes on hiljuti saadud ja seega ei mängi rolli respondendi varasemas lapsepõlves.

Lisaks õdede-vendade arvu mõjule soovitud laste arvule toovad Lutz jt (2006) välja subjektiivse majandusliku hinnangu, millele madal sündimus ühe põlvkonna lõikes võib kaasa aidata ning seeläbi põhjustada järgneva põlvkonna hulgas võimetust kasvatada lapsi vastavalt standarditele, mis neile endile vanematekodust kaasa anti. Kuigi subjektiivne majanduslik heaolu kahtlemata mõjutab laste saamise soove (vt. joonis 1), siis puudub lineaarne seos subjektiivse majandusliku heaolu ja vanuse vahel, mis võiks anda mõista, et nooremad on

majanduslikult rohkem rahulolematud ja võivad seetõttu vähem lapsi soovida. Kuna juba tööd koostades oli selge, et analüüsi aluseks oleva andmestiku põhjalt seda tõestada on võimatu, siis piirdusin ka küsimusega, kas majanduslikult rahulolematutel meestel on väiksemad laste saamise soovid. See, kuidas majanduslik rahulolematuse põlvkonniti muutub, jääb praegu käsitlemise alt välja.

Enda majanduslikku olukorda kõrgemini hinnanud soovivad ka rohkem lapsi. Kui seos on võrdlemisi lineaarne hinnangute „väga hea“ (keskmiselt 2,65) ja „hea“ (keskmiselt 2,49) ning „ei hea ega halb“ (2,41) vahel, siis ei kehti see kogu skaala ulatuses. Võib oletada, et enda majanduslikku olukorda „halvaks“ hinnanute seas on ka hulk neid, kelle hinnang tuleneb laste saamisest, arvestades et erinevalt „väga halvast“ on nende seas ligilähedane osakaal neid, kellel on leibkonnas laps.

Selgitades seda, miks on enda majanduslikku olukorda väga kehvaks hinnanutel oluliselt väiksemad laste saamise soovid võib välja tuua kaks peamist asjaolu. Esiteks ratsionaliseerimine (Bongaarts, 1990), mis paneb oma soovitud laste arvu piirama lähtudes hinnangust enda majanduslikule olukorrale ning mis seeläbi kahandab suhtelises vaesuses elavate meeste soove lapsi saada.

Teiseks, kuigi lapse sünd on elusündmus, mis võib panna laste saamise soove ümber hindama nii suuremaks kui väiksemaks, siis enamasti esimese ümberhindamine esimese lapse sünni tõttu toimub soovide kasvamise suunas (Iacovou ja Tavares, 2011). Seega need, kes on hinnanud enda majanduslikku olukorda piisavalt heaks, et laps saada ja omavad seetõttu ka suuremaid laste saamise soove, ei kuulu enda majanduslikku olukorda väga halvaks hindavate sekka. Sellist argumentatsiooni võib osaliselt tõeseks pidada, sest kui keskmiselt on (või on olnud) lapsi 53,5 protsendil respondentidest, siis enda majanduslikku olukorda väga halvaks hinnanute seas vaid 45,9% protsendil. Kui võtta aluseks see, kas respondendi leibkonnas on lapsi, siis on see vahe märkimisväärselt suurem. Kahtlemata aga mõlemad nähtused võimendavad seost majandusliku olukorra subjektiivse hinnangu ja laste arvu vahel.

Isiklik subjektiivne hinnang oma majanduslikule olukorrale on leibkonna reaalse sissetulekuga statistiliselt olulises seoses (olulisusenivool 0,01) ja Pearsoni korrelatsiooni tugevuseks on 0,333. Seega ei saa eeldada, et need mõõdavad sama asja, vaid tuleks vaadata neid üksteisest lahus seisvate kategooriatena hoolimata asjaolust, et vaadates kummagi lahusolevalt on selge, et antud uurimustöö kontekstis nii subjektiivne majanduslik hinnang kui

ka reaalne majanduslik olukord omavad Eesti meeste hulgas sarnast mõju laste saamise soovidele.

Leibkonna reaalne sissetulekut ei näita lineaarset seost laste saamise soovidega, mida saaks tõlgendada, kui „rohkem raha tähendab rohkem lapsi“. Pigem nähtub jooniselt 1, et teatud sissetuleku piirist (keskmiselt 1701-1950 eurot kuus) alates ilmneb piisav majanduslik heaolu, mis võimaldab meestel oma laste saamise soove teostada ja mis avaldab seeläbi mõju ka lapse saamise soovide avaldumisele suuremana. Kuigi on olemas ka korrelatiivne seos ($r=0,052$ $N=1829$, $p=0,25$), siis tõlgendan siinkohal leibkonna sissetuleku ebahühtlast mõju nõnda, et tegemist on kolmandate mõjuteguritega, mis on sissetulekuga seotud ja seeläbi mõjutavad ka sissetuleku mõju laste saamise soovidele. Näiteks haridus ja sellest tulenev hoiakud ja ettekujutused maskuliinsest soorollist.

Ainult meeste keskenduva andmestiku puhul ei saa küll hinnata leibkonna võrdluses, kui palju aega kulutavad erinevad osapooled tasustamata kodutöödele, mille abil saaks anda hinnangu, kas sooliselt võrdsem tööjaotus paaride hulgas soodustab suuremaid laste saamise soovide või on tegemist meeste individuaalse eelistusega, mis lähtub traditsioonilisest maskuliinsest soorollist tuleneva töökeskse eneseteostuse liikumisest tööalalt perekonnale, millega kaasnevad ka suuremad ambitsioonid laste saamise osas. Oletades, et mõlemad mõjud toimivad või suures osas isegi kattuvad, ei pea ma uurimustöö meestekesksest iseloomust lähtuvalt seda ebaselgust siinkohal takistuseks.

Nagu regressioonimudelidest (vt. tabel 4), mis jaotab mehed väiksemate (kuni 2 last) ja suuremate (3 või rohkem) laste saamise soovidega gruppideks, ilmneb, siis tunni võrra aega keskmiselt ühel nädalavahetuse päeval kulutamine tasustamata kodutöödele kahandab võimalust kuuluda väiksemate laste saamise soovidega gruppi 11,8% võrra.

Et mitte ajada seost segamini meestega, kes teevad rohkem majapidamistöid, kuna on juba saanud rohkem lapsi ja omavad seetõttu suuremaid laste saamise soovide, siis joonis 3 näitab, et seos majapidamistöde ja soovitud laste arvu vahel valitseb ka sõltumata lapse olemasolust või nende arvust.

Teooriast lähtuvalt peaks eksisteerima ka vastupidine seos, kus suuremad laste saamise soovid esinevad traditsioonilistele soorollidele tõttu ehk siis preemudelis, kus tööde sooline eristus väga tugev ja mees majapidamistödega ei tegele. Sellest hoolimata on aga meeste laste saamise soovid seotud Eesti meeste hulgas pigem võrdsete soorollidele vastamisega. Puur, Oláh, Tazi-Preve ja Dorbritz (2008), kes samast uurimisküsimusest juba kirjutanud on,

kontseptualiseerivad oma uurimustöös soolise võrdsuse küll läbi hoiakute, mida hinnatakse soolise tööjaotuse kohta käivate küsimuste põhjal, mitte aga ei tegele kodutöödele kulutatud ajaga. Nende seatud parameetritest, mille alusel jaotatakse mehed kolme kategooriasse saadud tulemused näitavad, et Eestis vähe traditsioonilise soorollidest tulenevat tööjaotust pooldavaid mehi,² mida võib põhjendada ajalooliselt organiseeritud religiooni tugeva kohalolu puudumisega. Kuigi antud uurimustöös kasutatud andmestiku baasil pole võimalik üle kontrollida, siis võib oletada, et just laiema traditsioonilisuse puudumise asjaolu võib selgitada, miks suurema soolise tööjaotusega mehed, kes majapidamistöödest osa ei võta, kuid soovivad ja saavad sellegipoolest palju lapsi, ei häiri Eestist pärit andmete puhul selle seose lineaarset esitlemist.

Vähim lapsi soovivad põhiharidusega (2,34) ja enim lapsi soovivad kõrgharidusega mehed (2,65). Kuna Eesti tingimustes, kus vanemad mehed soovivad rohkem lapsi, kahtlustasin hariduse ja vanuse mõjude kattuvust, kuna võib eeldada, et kõrgema hariduse omandanud on pigem vanemad. Vaadates erinevate haridustasemetega keskmist vanust on näha, et ainult põhiharidusega inimesed on keskmiselt oluliselt nooremad: 25,93 aastat. Ülejäänud grupid varieeruvad vahemikus 32,4 (üldkeskharidus) 37,52 (kutseharidus, keskharidus) vahel. Seega jätan siinkohal põhihariduse või vähema kõrvale kui erindi, sest osa lapse saamise soovidest selgitab ära vanus ning teisalt on nooremad ka altimad oma laste saamise soove ümber hindama (Iacovou ja Tavares 2011), millest võib järeldada, et vähemalt osa grupist hindab mingi hetk oma lapse saamise soove ümber.

Üldjoontes võib ka seost hariduse ja laste saamise soovide vahel näha lineaarselt kasvava seosena, siis torkab silma kutseharidus, mis väljendub kahes kategoorias „kutseharidus pärast põhikooli“ ja „kutseharidus, keskharidus“. Kui keskmisi vaadata (vt joonis 4), siis ei torka eripära niivõrd silma, kuid koostatud regressioonimudeli põhjal võib öelda, et kutseharidusega meestel on suurem tõenäosus kuuluda kahe või vähema lapse soovijate rühma (vt tabel 4). Selle baasil võib oletada, et mõju ei olene vaid hariduse omandamisele kulutatud aastates, vaid loeb ka hariduse iseloom.

Siiski ei tasu hariduse mõju üle hinnata. Reaalsed soovide keskmiste vahel on suurusjärgult võrreldavad näiteks erinevusega näiteks emakeele puhul (eesti keel: keskmiselt 2,49; vene keel: keskmiselt 2,33) ning väiksem kui vanuseklassi kuuluvusest tulenev erinevus. Võrreldes kutseharidust näiteks põhiharidust omavate meeste grupiga võib öelda küll, et

² Traditsioonilised: 6,7%; Keskpärased: 58,4%; Võrdsed: 34,9% (Puur jt, 2008)

lisaks kutsehariduse saanutel on suuremad laste saamise soovid, kuid hinnates põhihariduse kategooria madalamatest soovidest selgitab osa ära vanuseline erinevus, siis võib küsida, kas kutseharidusel on mõjusid maskuliinsest soorollile ning kas see avardab eneseteostuse võimalusi perekonnas lähtuvalt sellisest arusaamast. Erinevus põhiharidusest ei paista olevat märkimisväärselt erinev.

KOKKUVÕTE

Üldjoontes võib öelda, et keskmine soovitud laste arv kahaneb Eesti meeste seas. Keskmise soovitud laste arvu kahanemine toimub kahe (ja vähesel määral ka ühe) lapse trendi kasvamise tõttu suurema arvu laste soovijate arvelt, mis väljendub ka lapse saamise soovide kohanemises olukorraga. On näha, et soovitud laste arv kahaneb nooremate meeste seas. Normid ja väärtused, mis suures osas määravad soovitud laste arvu, muutuvad suurendades vähesemate laste soovijate osakaalu ja üha valdavamaks muutub rohkemate laste soovijate arvelt kahe lapse soovimise trend.

Subjektiiivne majanduslik heaolu hinnang on seotud soovitud laste arvuga. Vaadates seda subjektiiivse majandusliku hinnangu keskselt näeme, et üldjoontes enda majanduslikku seisu paremaks hindavad mehed soovivad rohkem lapsi. Kuigi andmete põhjal võib oletada, et ühiskonnas on olemas ka vastupidine tendents, mida võib põhjendada sellega, et rohkemate lastega mehed hindavad laste tõttu oma majandusliku olukorda kehvapoolsemaks, võib üldjoontes öelda, et parem majanduslik hinnang enese olukorrale võimaldab rohkem lapsi. See näitab, et subjektiiivne hinnang oma majanduslikule olukorrale on seotud laste soovimisega ning potentsiaalselt hinnangu langedes ühiskonnas langeb soovitud laste arv.

Madala sündimuse lõksu hüpoteesi (Lutz jt, 2006) poolt välja pakutu leiab kinnitust, mis tähendab, et väiksemat ideaalset ja soovitud perekonna suurust ja seeläbi ka väiksemat reaalselt sündimust, soodustavad madala sündimusega seotud demograafilised protsessid.

Ei selgu küll, kas majandusliku heaolu kehvem hinnang, millel on negatiivne mõju laste saamise soovidele, on seotud vähesemate õdede-vendade arvust tingitud suuremast majanduslikust heaolust vanematekodus. Küll aga on selge, et väiksem õdede-vendade arv leibkonnas, kus üles kasvati, mõjutab olulisel määral seda, kui palju lapsi soovitakse.

Kui võiks oletada, et mida rohkem majapidamistöodele, sealhulgas ka laste eest hoolitsemisele, mehel aega kulub, seda vähem oma majapidamiskohustustest tulenevalt

soovib ta ka (veel) lapsi, siis ilmneb hoopis vastupidine: rohkem majapidamistöid enda kanda võtavad mehed soovivad rohkem lapsi.

Traditsioonilised soorollid eraldavad „meeste ja naiste töid“, mis jagavad ülesanded nii majapidamises kui ka väljaspool seda sooliselt. Sellised väärtused asetavad mehed perekonna peamiseks leivateenijaks ning tasustamata kodutööd jäävad naise vastutusalasse. Küll aga üha enam murtakse selliseid traditsioonilisi käitumismustreid ning sellest lähtuvalt võtavad mehed tasustamata kodutööd võrdsemal määral enda kanda.

Kui varasemad uuringud näitavad, et rangelt traditsioonilisi soorolle toetavad mehed ja võrdsust soorollides toetavad mehed soovivad ja ka saavad rohkem lapsi võrreldes nendega, kes pooldavad soorollides mõõdukat ebavõrdsust.

Nagu varasemad uuringud on näidanud (Puur jt, 2008) siis antud kontekstis võib öelda, et Eestis leidub väga vähe traditsioonilisi soorolle ja seeläbi kindlat tööjaotust pooldavaid mehi, mistõttu võime meeste majapidamistöide enda kanda võtmist ja laste saamise soove vaadata lineaarses seoses.

Haridus avardab ettekujutust „meheks olemise“ võimalustest ning pakub ühiskonnas kehtestatud normidest erinevaid eneseteostuse võimalusi (Pierotti, 2013), mis on ka aluseks meeste eneseteostuseks perekonnasfääris ja seeläbi ka suurematele laste saamise soovidele.

Haridustasemete lõikes näeme statistiliselt olulisi erinevusi laste saamise soovides, mis üldjoontes on kirjeldatavad lineaarselt ehk mida rohkem hariduse omandamisele kulutatud aastaid, seda suuremad on ka laste saamise soovid. Siiski võib kutseharidusele omistada pisut omapärase staatuse, mis annab mõista, et oluline ei pruugi olla vaid hariduse omandamisele kulutatud aeg, vaid ka hariduse iseloom.

Seega autor leiab, et oleks tähtis kriitiliselt läbi vaadata, mida meie haridussüsteem pakub võrdse arusaama kujundamiseks soorollidest. Nn „soorollide revolutsiooni“ saavutused, mis läbi soorollide avardamise ja tööde soolistatud jaotuse ärakaotamise suurendavad perekonna turvalisust, vajavad toetust poliitiliselt keskkonnalt, mis lepitab palgatööd ja lapsevanem olemise nii naiste kui meeste jaoks, et hoida sündimus rahvastiku taastootmiseks vajaliku taseme läheduses (Hobson ja Oláh 2006).

KASUTATUD KIRJANDUS

- Ainsaar, M. ja Oras K. (2000). Laste arvu mõjutavad tegurid Eestis. *Laste- ja perepoliitika Eestis ja Euroopas*, Rahvastikuministri büroo, 112-133.
- Alonso, F. G. (2005). The uneven distribution of family responsibilities among women and men, and its link with low fertility: some evidence for European Union countries from Eurobarometer data. *International Union for the Scientific Study of Population XXV International Population Conference*, Tours, 18.-23.juuli.
- Becker, S. (1996). Couples and reproductive health: a review of couple studies. *Studies in Family Planning* 27(6), 291–306.
- Bongaarts, J. (1990). The Measurement of Wanted Fertility, *Population and Development Review*, 16(3), 487-506.
- Bongaarts, J. (2002). The end of fertility transition, *Population and Development Review* 28(3), 419–443.
- Bogue, D. J. (1969). *Principles of Demography*. New York: John Wiley and Sons.
- Easterlin, R. A. (1980). *Birth and Fortune: The Impact of Numbers on Personal Welfare*, New York: Basic Books.
- Goldstein, J., Lutz, W. ja Testa, M. R. (2003). The emergence of sub-replacement familysize ideals in Europe, *Population Research and Policy Review*, 22(5-6), 479-496.
- Greene, M. E., ja Biddlecom, A. E. (2000). Absent and Problematic Men: Demographic Accounts of Male Reproductive Roles. *Population and Development Review* 26(1), 81–115.

- Gustafsson, S. (2005). Optimal Age at Motherhood. Theoretical and Empirical Considerations on the Postponement of Maternity in Europe, *Journal of Population Economics*, 14(2), 225–247.
- Hagewen, K. J. ja Morgan. S. P. (2005). Intended and Ideal Family Size in the United States, 1970–2002. *Population and Development Review*, 31(3), 507-527.
- Harknett, K ja Hartnett, C. S. (2014). The gap between births intended and births achieved in 22 European countries, 2004-07. *Population Studies: A Journal of Demography*, 68(3), 265-282.
- Hobson, B. ja Oláh, L. Sz. (2006). Birthstrikes? Agency and capabilities in the reconciliation of employment and family. *Marriage and Family Review*, 39(3), 197-227.
- Iacovou, M., Tavares, L.P., (2011). Yearning, Learning, and Conceding: Reasons Men and Women Change Their Childbearing Intentions. *Population and Development Review*, 37(1), 89-123.
- Kapitány, B., Spéder, Z. (2012). Realization, Postponement or Abandonment of Childbearing Intentions in Four European Countries, *Population*, 67(4), 599-629.
- Kohler, H., Billari, F. C. ja Ortega, J. A. (2002). The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe During the 1990s, *Population and Development Review*, 28(4), 641–680.
- Kravdal, O. (2001). The High Fertility of College Educated Women in Norway. An Artefact of the Separate Modelling of Each Parity Transition. *Demographic Research*, 5, 187–216.
- Kreyenfeld, M., (2010). Uncertainties in Female Employment Careers and the Postponement of Parenthood in Germany, *European Sociological Review*, 26(3), 351–366.
- Lee, R. D. (1980). Aiming at a moving target: Period fertility and changing reproductive goals, *Population Studies*, 34(2), 205–226.
- Lutz, W., Skirbekk V. ja Testa M. R. (2007). The Low-Fertility Trap Hypothesis: Forces that May Lead to Further Postponement and Fewer Births in Europe, *Vienna Yearbook of Population Research*, 167–192.
- McDonald, P. (2000). Gender equity, social institutions and the future of fertility, *Journal of Population Research*, 17(1), 1-16.

- McDonald, P. (2002). Low fertility: unifying the theory and the demography, Future of Fertility in Low Fertility Countries, *Meeting of the Population Association of America*. Atlanta, 9.-11. Mai.
- Miller, W., Severy, L., ja Pasta, D. (2004). A framework for modeling fertility motivation in couples. *Population Studies: A Journal of Demography*, 58, 193-205.
- Modena, F., Rondinelli, C. ja Sabatini, F. (2014). Economic Insecurity and Fertility Intentions: The Case of Italy, *Review of Income and Wealth series*, 60, 233-255
- Neyer, G., Lappergard, T. Vignoli, D. (2012). Gender Equality and Fertility: Which Equality Matters?. *European Journal of Population*, 29(3), 246-247
- Oras, K. ja Unt, M. (2008). *Sündimust mõjutavad tegurid Eestis*. Tallinn: Rahvastikuministri büroo. Kasutatud mai, 2015 <http://www.andmemasin.eu/reports/failid/653-sundimust-mojutavad-tegurid-eestis-2008.pdf>
- Pierotti, R.S. (2013). Masculinity: An Overlooked Cultural Influence on Fertility. *Population Association of America 2013 Annual Meeting Program*. New Orleans, 11.-13. aprill
- Pulerwitz, J. ja Barker, G. (2008). Measuring Attitudes toward Gender Norms among Young Men in Brazil: Development and Psychometric Evaluation of the GEM Scale. *Men and Masculinities* 10(3), 322–338.
- Puur, A., Olah, L. Sz., Tazi-Preve, M. I. ja Dorobritz, J. (2008). Men's childbearing desires and views of the male role in Europe at the dawn of the 21st century, *Demographic research*, 19(56), 1883-1912.
- Ranjan, P. (1999). Fertility behaviour under income uncertainty, *European Journal of Population*, lk 25-43.
- Schoen, R., Astone, N. M., Kim Y. J. ja Nathanson, C. A. (1999). Do fertility intentions affect fertility behaviour?, *Journal of Marriage and the Family* 61(3), 790–799.
- Silberschmidt, M. (2001). Disempowerment of Men in Rural and Urban East Africa: Implications for Male Identity and Sexual Behavior. *World Development* 29(4), 657–671.
- Sünnid, surmad ja loomulik iive, aasta. Eesti statistikaamet. Kasutatud Mai, 2015. <http://www.stat.ee/34268>

- Tammur, A., Meres, K. ja Plakk, M. (2014). Eesti statistika aastaraamat. 2014, Statistikaamet 2014
- Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond Laste ja perede arengukava 2012–2020 (2011). Sotsiaalministeerium.
- Testa, M. R. (2006). Childbearing Preferences and Family Issues in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research Volume*, 2007, 357-379.
- Themas, A., Ainsaar, M., Soo, K., Sammul, M., Uusküla, A., Tarum, H., Hendrikson, R., Arak, T., Espenberg, K., ja Varblane, U. (2015). Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloome. Tartu: Tartu Ülikool.
- Thomson, E. (1989). Dyadic Models of Contraceptive Choice, 1957 and 1975. *Dyadic Decision Making*. New York: Springer-Verlag.
- Thomson, E. (1997). Couple Childbearing Desires, Intentions, and Births. *Demography*, 34(3), 343-354.
- Tns Emor. Lapsed ja Eesti ühiskond: väärtushinnangute uuring RISC: lisa Eesti maaaruandele. (2006). Sotsiaalministeerium.
- Berna Miller Torr ja Susan E. (2004). Short Second Births and the Second Shift: A Research Note on Gender Equity and Fertility. *Population and Development Review*, Volume 30(1), 109–130.
- Wright, P (2007). Family Size and the Gendered Division of Unpaid Work: Implications for Fertility Decisions in Australia. *Australian Journal of Social Issues*, 42(4), 513-529.
- Zvidrins, P. Ezera, L., Greitans, A. (1998). Fertility and family surveys in countries of the ECE region, *Standard country report Latvia*, New York: United Nations.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Joonas Ojap (sünnikuupäev: 10.09.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Normid ja väärtused Eesti meeste laste saamise soovide mõjutajana“, mille juhendaja on Mare Ainsaar
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, 01.06.2015.